

Motion till riksdagen

1987/88:Ub12

av Rune Rydén m. fl. (m, fp, c)

med anledning av prop. 1987/88:102 om utveckling
av yrkesutbildningen i gymnasieskolan

Gymnasieskolan har varit föremål för utredningar, försöksverksamhet, utvecklingsarbeten och särskild utvärdering i närmare 15 år av sin snart 20-åriga historia. Skolan och då särskilt yrkesutbildningen måste också vara under ständig utveckling. Problemet för yrkesutbildningen är att utvecklingsarbetet har stannat av i vår utredningsbyråkrati.

ÖGY-utredningen tillkom 1984 för att påskynda utvecklingsprocessen/moderniseringen av yrkesutbildningen. I propositionen konstateras, efter omfattande analyser av utredningen, att förslagen måste prövas i en försöksverksamhet innan man kan ta definitiv ställning till utbildningens utformning. Främst gäller detta konsekvenserna av det föreslagna tredje året.

En samlad utvärdering kan tidigast göras hösten 1991. Resultatet, som är grundat på nu föreslagna försök med ett tredje år, får vi således först under senare delen av 90-talet.

Många ställer sig nu frågan:

- Vilka effekter har en förlängd utbildning på rekryteringen till de yrkesinriktade linjerna?
- Är det möjligt att arbetsplatsförlägga stora delar av utbildningen och samtidigt ha högt ställda krav på kvalitet?
- Tillhandahåller arbetsplatserna utbildade handledare?
- Kan skolan och arbetslivet samarbeta på det föreslagna sättet?
- Vilka kostnader uppstår för staten, skolhuvudmännen och arbetsgivarna?
- Sluts de avtal som erfordras dels mellan skolhuvudmän och arbetsgivare, dels mellan arbetsgivare och arbetstagare?

Detta är frågor som utbildningsministern anser måste vara besvarade innan man kan ta slutgiltig ställning till den fortsatta reformeringen av yrkesutbildningen. Men det finns också andra frågor som måste ställas. Vi tar upp dem i anslutning till följande punkter.

1. En successiv modernisering av den tvååriga yrkesutbildningen i hela dess bredd och en begränsad försöksverksamhet med treårig yrkesutbildning

Mot. 1987/88
Ub12

Det ligger i sakens natur att resultatet av en försöksverksamhet inte kan förutsägas. Den korta planeringstiden för försöksverksamheten medför att man inte kommer att få en rättvisande bild av den verksamhet som etableras det första året. Den sena planeringen kommer också att medföra påtagliga störningar för den reguljära utbildningen.

- * Måste yrkesutbildningens modernisering sammankopplas med försöksverksamheten med ett tredje år?
- * Skulle en mer begränsad försöksverksamhet (sammantaget är det fråga om 15 000 ungdomar som skall delta i försöket) kunna ge utrymme för en successiv modernisering av hela den nuvarande tvååriga yrkesutbildningen på större bredd?
- * Kan det nu uppdämda behovet av förnyelse/modernisering, som bl. a. kan avläsas i skolhuvudmännens och övriga berörda parter engagemang, utnyttjas för att åstadkomma konkreta åtgärder företrädesvis inom områden där situationen är akut?

Svaret på dessa frågor måste vara att försöksverksamheten med ett tredje år inte får utgöra hinder för yrkesutbildningens modernisering. Av propositionen måste man dock dra den slutsatsen att moderniseringen skjuts upp. En särskild utredare skall tillkallas för utvärdering av försöket, och därefter tar regeringen ställning till den fortsatta reformeringen av yrkesutbildningen. Det betyder att riksdagen i bästa fall får ta ställning till nästa förslag 1992-1993. Ett genomförande kan inledas något år senare. Resultatet får vi vänta på till senare delen av 90-talet. Denna utredningsstrategi är oacceptabel.

Enligt vår uppfattning finns så mycket erfarenhet och kunskap att man utan den tidsförlust och kostnad som omfattande försöksverksamhet medför kan åstadkomma ändamålsenliga förändringar. De som har erfarenhet från skolans vardagsarbete – skolledare, lärare och elever – är en betydande resurs i sammanhanget.

Inom SÖ (skolöverstyrelsen) pågår sedan en tid ett omfattande kursplanarbete, bl. a. inom de områden som skall bli föremål för försöksverksamhet. Vi utgår från att detta arbete bygger på analyser av vilka förändringar som måste till för att få en erforderlig förnyelse av utbildningsinnehåll, lärarfortbildning etc. Det bör vara möjligt att ta vara på detta arbete och även delar av ÖGY:s förslag för att omgående få till stånd ett konkret förnyelsearbete på större bredd än vad en försöksverksamhet kan ge. En successiv modernisering av den tvååriga utbildningen i hela dess bredd begränsar inte möjligheten att senare genomföra en sammanhållen treårig utbildning om resultatet av försöksverksamheten skulle peka i den riktningen.

Med i propositionen föreslagen reformstrategi kommer 400 000–500 000 ungdomar som skall vara yrkesverksamma 30 år in på det nya seklet att gå igenom yrkesutbildning som fick sitt innehåll på 60-talet. Detta förhållande måste alla beslutsfattare gemensamt göra någonting åt. Innebörden av

riksdagens beslut måste bli att åtgärder vidtas för att snarast möjligt få till stånd en modernisering/uppdatering av utbildningen inom de mest akuta områdena. Medel måste också ställas till förfogande. Vi föreslår att SÖ får i uppdrag att utforma sitt kursplanearbete så att det kan tillgodose nämnda behov.

För att frigöra resurser bör föreslagen försöksverksamhet begränsas i omfattning. En minskad omfattning skulle även begränsa andra negativa effekter. Informationen om nya "okända" studievägar efter elevernas ordinarie val misskrediterar hela skolan. Den s. k. "krocketeffekten" på grund av elevernas omval och osäkerheten om de reguljära studievägarnas värde sprider missnöje och oro som hela skolan och undervisningen blir lidande av.

2. Konsekvenserna av en sammanslagning av grund- och färdigutbildningen

Skolan skall enligt regeringens förslag ta över finansiering och ansvar för färdigutbildningen det tredje året.

Färdigutbildningen sker nu i arbetslivet efter den grundutbildning som skolan svarar för. Genom denna kombination av insatser från skola och arbetsliv har man nått de resultat som ÖGY-utredningen vill åstadkomma med en sammanhållen treårig utbildning. Under färdigutbildningen råder anställningsförhållanden som många även anser bidra till ett särskilt engagemang från elever, företag och arbetskamrater. Färdigutbildningen sker tack vare anställningsförhållanden i det yrke där vederbörande kommer att vara verksam. Trots att relativt många får anställning i yrken som ligger i periferin av genomgången grundutbildning ger färdigutbildningen en acceptabel introduktion för yrkesutövandet. Bredden i grundutbildningen har härvid visat sig vara av stor betydelse.

I propositionen påstås att man funnit en rad fördelar med den sammanhållna treåriga utbildningen. Slutsatsen blir dock att förslaget måste prövas i en omfattande försöksverksamhet. En rad frågor utöver de som utbildningsministern pekat på står också obesvarade. Vi redovisar här några som måste bli föremål för särskild uppmärksamhet:

A. kommer ungdomarna att uppnå en högre yrkeskompetens? Höjs kvaliteten i yrkesutbildningen?

Yrkesutbildningen blir faktiskt avkortad jämfört med vår nuvarande grund- och färdigutbildning. Det mesta talar för att ungdomarna till det fjärde året inte uppnått högre kompetens än med nuvarande ordning. De elever som inte får anställning på utbildningsplatsen – och det torde vara huvuddelen – måste också få en ny inskolningsperiod innan de kan fungera på en ny arbetsplats.

B. Kommer ungdomar som enbart tillfälligt finns på arbetsplatsen att få tillgång till avancerad material och teknik för sin träning?

Inom vård- och servicesektorn tar det bl.a. viss tid att bygga upp erforderliga personliga relationer för att närvaron/deltagandet skall ge något

utbyte. Inom vårdsektorn är för övrigt praktikplatserna redan idag en flaskhals för utbildningen.

Mot. 1987/88

Ub12

C. Finns det risk för att en ökad andel ungdomar söker sig direkt ut på arbetsmarknaden efter grundskolan för att få anställning och lön?

Vi har ju redan nu brist på sökande till mycket viktiga sektorer. De minskade kullarna och treårsreformen som sådan innebär att allt färre kommer ut på arbetsmarknaden.

D. Finns det risk för att de ungdomar som inte kan dra nytta av vad man i propositionen kallar "utslussningseffekten" (anställning i anslutning till den arbetsplatsförlagda utbildningen) blir öronmärkta i negativ mening?

Detta får konsekvenser för elever med svårigheter och de företag som inte kan rekrytera denna väg och leder till A- och B-lag i både skola och företag.

E. Måste ungdomar som inte får anställning i utbildningsyrket delta i ett ytterligare färdigutbildningsår i anställningsyrket?

Det tredje året med längre gående specialisering och i "fel yrke" kan komma att uppfattas som ett förlorat år.

F. Vilket inflytande har ungdomarna haft på reformförslaget? Är de tillfrågade?

I den sammanhållna treåriga utbildningen skall eleverna, på samma sätt som idag, följa arbetsplatsens arbetstider och ingå i produktionen under det tredje året. De skall däremot inte ha någon lön. Att ungdomarna kan känna sig mindre välkomna, utnyttjade och utestängda från arbetsmarknaden genom den föreslagna förändringen är förhållanden som man inte får bortse från.

Motivet för en sammanhållen treårig utbildning kan kännas oklart för många. Man kan konstatera att praktiskt taget alla ungdomar som genomgått en tvåårig yrkesutbildning får anställning om de är bosatta i regioner där det finns sysselsättning. De nyutbildades begynnelselöner visar också att de betraktas som en betydelsefull resurs av de avtalslutande parterna. Erfarenheten och aktuella undersökningar visar de yrkesutbildade har ett relativt stabilt sysselsättningsläge. Sysselsättningsfrekvensen och tryggheten för dessa ungdomar är högst i vad man brukar kalla de kunskapsintensiva regionerna. "Oftast får de nyexaminerade från yrkeslinjerna mer kvalificerade arbetsuppgifter än ett genomsnitt av de redan yrkesverksamma", konstateras det bl. a. i den nyligen lämnade rapporten Behovet av gymnasialt utbildade (SÖR 87:57).

Man frågar sig följande:

- * Är motivet att på sikt skapa en obligatorisk tolvårig skola?
- * Skall det tredje året i första hand ses som en glesbygds- och sysselsättningsåtgärd?
- * Är utrymmet för allmänna ämnen till högre studier det främsta motivet?
- * Är motivet att skolan skall ge arbetslivserfarenhet en tung faktor?

- * Är ambitionen att alla skall delta i en sammanhållen treårig utbildning starkare än att alla skall ha möjlighet att lyckas och trivas i sin skola och det faktiska behovet av utbildning?

Mot. 1987/88
Ub12

Det finns mycket som pekar på att enbart en mindre andel av de ungdomar som nu går en tvåårig utbildning frivilligt skulle välja en sammanhållen treårig utbildning. Den som med viss tvekan söker sig till en tvåårig eller kortare utbildning idag kommer sannolikt att avstå från en treårig utbildning och istället pröva sin möjlighet på arbetsmarknaden direkt, eller övergå till sysslöshet. En reform som kan leda till denna form av "utslagning" är förödande för såväl ungdomarna som samhället.

Paradoxalt nog föreslås att ungdomarna skall avstå från arbetslivet med anställning och lön ett år för att få arbetslivserfarenhet i skolans regi under mindre realistiska former och med studiestöd.

3. Modulprincipen

En annan del i den föreslagna försöksverksamheten som väckt berättigade frågor från dem som har erfarenhet av vardagsarbetet i skolan är de kompetensrelaterade "modulerna". I nuvarande gymnasieskolaskall eleverna få del av i timplanen ingående ämnen i hela dess bredd – normalt får inget huvudmoment i ett ämne uteslutas.

För yrkesutbildningens karaktärsämnen införs genom regeringens förslag en principiellt ny utgångspunkt. Ämnets bredd skall kunna begränsas genom att huvudmomentet, som med föreslagen terminologi kalls modul, skall kunna utgå. Eleverna skall fullfölja studierna i de skilda modulerna tills de erhåller kompetensbevis, oavsett vilken tid som erfordras för eleven i fråga. Utgångspunkten är att de snabba eleverna deltar i samtliga moduler, övriga deltar i ett mindre antal med utgångspunkt från skilda förutsättningar. Man går vidare till nästa "modul" först när man lärt sig den föregående. I utredningen framhålls att elev som har svårigheter skall kunna studera samma modul i mer än två år om det behövs för full kompetens. Konsekvenserna av en sådan specialisering/begränsning måste naturligtvis analyseras mycket noggrant.

Modulprincipen får som framhålls i propositionen vissa konsekvenser för planering, lärare, resursutnyttjande m. m., men måste givetvis även uppmärksammas från elevernas utgångspunkt i följande hänseende:

- Hämmas elevernas utvecklingsmöjligheter genom den begränsade bredden?
- Kommer eleverna att kunna pröva sig fram så att de får genomgå "rätt" modul med utgångspunkt från intresse och förutsättning?
- Begränsas arbetsmarknaden på ett negativt sätt för de elever som enbart uppnår kompetens i någon modul, är det "rätt" modul med tanke på det arbetstillfälle som kan komma att erbjudas?
- Hur påverkar begränsningen ungdomarnas studiemotivation?
- Hur påverkas den förändringsberedskap som skolan skall ge eleverna?
- Blir anordningen en särskild belastning för elever med svårigheter och elever med tillfälliga problem?

Redan idag är det en förhållandevis stor grupp ungdomar som vid anställningar hamnar utanför sitt utbildningsyrke. Tack vare grundutbildningens bredd har man dock stor nytta av sin utbildning och en relativt god framtidsberedskap. Risken för att den snävare "modulrelaterade" utbildningen blir en felinvestering för såväl samhället som den enskilde är uppenbar. Felinvesteringen blir givetvis också mer påtaglig genom det tredje året. Även andra pedagogiska, sociala och ekonomiska aspekter talar mot förslaget.

Förslaget står i konflikt med de allmänna utgångspunkter som departementschefen anfört beträffande skolans utveckling, även mot vad som anförts inledningsvis i årets budgetproposition. Konsekvenserna av modulprincipen måste analyseras av erfarna pedagoger. De negativa konsekvenserna ligger så nära att man redan i försöksverksamhetens inledningsskede måste skapa vis s beredskap för att snabbt kunna modifiera arbetssättet.

4. Anställning bör inte utgöra ett hinder för ungdomars utbildning i skola och på arbetsplats

Försöksverksamheten bygger på att elev som erhåller utbildning i skola eller på arbetsplats inte skall vara anställd. Ungdomar som inte går till den frivilliga skolan utan skaffar sig ett arbete direkt efter grundskolan kommer, med den principiella inställning som redovisas i propositionen, att ställas utanför möjligheten till utbildning.

I den av samhället sedan många år stödda lärlingsutbildningen har anställningsförhållanden varit ett grundvillkor.

Inom områden med god arbetsmarknad kan vi idag, på samma sätt som tidigare, konstatera att många ungdomar även avbryter sin utbildning för att de erbjuds anställning inom områden där kvalifikationskraven inte är så höga. Ungdomar som har svag motivation för studier går hellre till en kort och påbyggbar utbildning än till en längre och sammanhållen. Någon påtaglig favör eller merit som uppväger att ungdomarna förlorar en årslön med det tredje året har ännu ej heller kunnat redovisas. Flera partsorganisationer har även gjort den bedömningen att ungdomarna bidrar till produktionen under senare delen av sin utbildning och anser det därför skäligt att ungdomarna får lön. Anställningsförhållandet bidrar också till att skapa en realistisk situation på arbetsplatsen som kan stimulera rekryteringen och få flera ungdomar att delta i den frivilliga skolan. Anställning bör därför inte utgöra ett hinder för ungdomars utbildning i skola och på arbetsplats.

5. Målet för gymnasieskolan

Den frivilliga gymnasieskolan blir med regeringens förslag en i princip treårig obligatorisk gymnasieskola. Förslaget får som vi tidigare framhållit långt gående konsekvenser för skolan och våra ungdomar. Flera åtgärder kommer i konflikt med tidigare mål för en integrerad gymnasieskola, där alla ungdomar skall kunna göra ett fritt val med utgångspunkt från intresse. Att t. ex. vissa studievägar skall tillrättaläggas för skoltrötta med specialkonstruerade timplaner, särskild årsplanering och moduler, speglar ett synsätt på

elever och yrkesutbildning som vi inte kan dela och strider mot den skolpolitik som det tidigare rått stor enighet om.

För de i vissa avseenden djupt gående principiella förändringarna finner man inget ideologiskt motiv eller mål som grundats på forskning eller djupare analyser. Arbetsgruppen ÖGY eller SÖ kan inte lastas för detta. De har varken haft uppdrag eller kompetens att pröva dessa frågor. Om målet för gymnasieskolan i vidare bemärkelse skall omprövas, måste hela skolans roll bli föremål för en parlamentarisk utredning. Detta ändrar dock inte kravet på omedelbara insatser för att modernisera innehållet i utbildningen.

Målet för den utbildningen måste vara att alla ungdomar skall känna sig välkomna, känna att tiden i skolan är utvecklande och stimulerande. Detta måste ses som en utmaning för de som är verksamma i skolan. En obligatorisk treårig gymnasieskola är inte och får inte bli svaret på denna utmaning.

6. Behovet av flexibilitet, valmöjligheter och kontinuerlig förnyelse

Om försöksverksamheten kommer att genomföras måste den med utgångspunkt i de frågor vi väckt bli föremål för särskild uppmärksamhet redan i ett inledningskede. Det fortsatta utvecklingsarbetet för gymnasieskolan i övrigt måste i avvaktan på resultatet av försöksverksamheten ta sikte på att gymnasieskolan skall kunna erbjuda alla ungdomar kvalificerad grundutbildning med utgångspunkt från deras förutsättningar och behov.

Gymnasieskolan måste präglas av flexibilitet och successiv förnyelse i takt med utvecklingen samt finansiella och andra förutsättningar. Med kompletteringsutbildning i form av påbyggnadsutbildningar, även i form av halvfarts- och deltidstudier, kan skolan bättre bereda alla en chans till utbildning som överensstämmer med individernas önskemål och behov. Utbildning måste kunna kombineras med anställning om skolans samverkan med arbetslivet skall kunna utvecklas.

Försöksverksamheten enligt propositionen leder till att ungdomarnas valmöjligheter begränsas. All utbildning blir treårig, studievägarna och de alternativa utbildningskombinationerna begränsas.

Som vi tidigare framhållit får inte försöksverksamheten med en sammanhållen treårig utbildning bli ett hinder för skolans utveckling och förnyelse. Skolhuvudmännens möjligheter att utveckla och genomföra försök måste stödjas och stimuleras.

Rekryteringen till vissa utbildningsområden är mycket svag och är i nuläget det mest överhängande problemet för yrkesutbildningen. Det kommande riksdagsbeslutet om gymnasieskolan måste underlätta och stödja åtgärder som syftar till att stimulera rekryteringen till bl. a. verkstadsindustrin och vårdsektorn. Lovvärda initiativ har tagits i detta syfte i vissa kommuner. I några fall prövas att för en viss anställning ställa som villkor att ungdomarna genomgår vedertagen utbildning. Arbetsgivare och arbetstagarare träffar då överenskommelse med skolan om att ungdomarna får genomgå aktuell utbildning. Utbildningen genomförs i samverkan mellan skola och företag. Åtgärder av sådant slag bör aktivt främjas.

7. En breddad allmän kompetens

Mot. 1987/88
Ub12

Möjligheten att kunna erbjuda flera ungdomaren bred allmän kompetens för bl. a. högre studier måste utvecklas. Detta är inte ett behov enbart för ett antal ungdomar som kommer att delta i en försöksverksamhet utan måste kunna erbjudas alla ungdomar som genomgått yrkesutbildning. I detta syfte måste vi utveckla en reell chans till återkommande utbildning i en vuxenutbildningsorganisation, där nu nämnd kompletteringsmöjlighet för yrkesutbildade prioriteras. Partsoorganisationernas engagemang för en höjd och breddad kompetens kan tillvaratas och utvecklas till att stödja ungdomarnas möjligheter i detta stycke. Ett sådant komplement måste prioriteras högre än ett obligatoriskt tredje år.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär att skolöverstyrelsen skall få i uppdrag att snarast påbörja en revision av den tvååriga yrkesutbildningen som kommer alla ungdomar till del – således även den stora grupp på drygt 400 000 ungdomar som kommer att stå utanför den av regeringen föreslagna försöksverksamheten – samt som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om en begränsning av försöksverksamhetens omfattning.

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om vissa konsekvenser av en sammanslagning av grundutbildningen och färdigutbildningen. bl. a. i fråga om yrkeskompetens, sökandebintress och s. k. utslagningseffekter,

3. att riksdagen hos regeringen begär en utredning av de konsekvenser som modulprincipen kan få för flertalet elever varvid i motionen anförda synpunkter bör beaktas,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att anställning ej skall utgöra ett hinder för ungdomars utbildning i skola och på arbetsplats,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att gymnasieskolans roll blir föremål för en parlamentarisk utredning i enlighet med vad som anförts i motionen om att målet för gymnasieskolan förskjuts genom förändringar i yrkesutbildningen,

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om åtgärder för att stimulera rekryteringen till vissa studievägar inom yrkesutbildningen.

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om ökade möjligheter till en breddad allmän kompetens, bl. a. för högre studier, för dem som genomgått gymnasial yrkesutbildning.

Mot. 1987/88
Ubl2

Stockholm den 5 april 1988

Rune Rydén (m)

Martin Olsson (c)

Margitta Edgren (fp)

Lennart Alsén (fp)

Anders G Högmark (m)

Karin Falkmer (m)